

Total Reeducation.
The Pitești
Phenomenon

REEDUCAREA TOTALĂ. FENOMENUL PITEȘTI

MIRCEA STĂNESCU

The Pitești phenomenon, as this was called by the prisoners following the name of the city where the prison was located, was the experiment applied in Romania from 6 December 1949 to 14 November 1951 on political prisoners for changing their values and beliefs. The experiment was unique in many respects and its interpretations very quite extensively. Historians, psychologists, sociologists and other analysts refer to basic data and to their interpretation. The author of this essay provides an overview of the available interpretations and puts forward a new hypothesis which is focussed on the prisoners' experiences and on the consequences of such an experiment.

Din 6 decembrie 1949 până în 14 noiembrie 1951 (data încetării oficiale a reeducării), închisorile din România cunosc un experiment numit de către deținuți "fenomenul Pitești", după locul în care a fost inițiat. În fapt, stingerea fenomenului se produce prin februarie-martie 1952. Subiecții reeducării au fost la început studenții. După ce metoda a fost confirmată, reeducarea a fost aplicată cu succes și asupra altor categorii de deținuți la Canal și Gherla, eșuând la Târgu Ocna și Ocnele Mari. Studenții erau un grup reprezentativ pentru inteligența din România. Pregătirea lor profesională în instituțiile de învățământ superior și atmosfera de dialog și relativă destindere intelectuală de aici creau premisele unei reflecții mai detașate față de realitatea proiectului schimbării de sistem în care partidul comunist era angajat. Totodată, amestecul brutal al ideologiei în viața intelectuală a universității generează o reacție aproape instintivă din partea studenților, în încercarea de a prezerva acel spațiu al libertății de gândire pe care facultățile din România l-au reprezentat totuși în perioada de dinaintea celui de-al doilea război mondial. La protestele și manifestațiile studențești partidul comunist răspunde printr-o ofensivă generală.

Numai în noaptea de 14 spre 15 mai 1948 sunt arestați aproximativ 1 000 de studenți din București, Iași și Cluj, marea majoritate legionari, cifra reprezentând în jur de 2% din numărul total al studenților anului respectiv¹.

După anchete, sub teroarea poliției ideologice, au urmat procesele, în fapt simulacre de procese, de vreme ce pentru justiția comunistă condamnată nu era o anumită activitate sancționabilă legal, ci pericolozitatea pe care inculpatul o prezenta pentru putere, criteriul judecării fiind

deci exclusiv ideologic. Pentru o faptă identică doi inculpați puteau primi condamnări de 5 sau 25 de ani, în funcție de "gradul de 'fanatism' cu care (acuzatul) era gratificat de ofițerul anchetator"². După standardele ideologiei societatea se împarte în prieteni și dușmani, aceste categorii nefiind însă fixe; primii (membri de partid sau nu) putând fi acuzați de deviaționism sau de oportunism, în funcție de oscilația liniei oficiale, și constituind obiectul epurărilor și expulzărilor, în cea de a doua categorie, ceilalți, putând fi atrași de către partid într-un proces de lămurire ideologică, sau, cum se va întâmpla la Pitești, supuși unui proces de reeducare. Urmând această schemă ideologică, procesul nu vine să sancționeze o culpă reală, ci doar gradul de rezistență al inculpatului în fața ideologiei oficiale. "Nu fapta, ci valoarea ca adversar a făptașului este condamnată"³.

După condamnările care variau între cinci ani și în muncă silnică pe viață⁴, studenții au fost separați de ceilalți deținuți și închiși la Pitești. Dumitru Bacu observă că numărul studenților aparținând minorităților etnice sau familiilor bogate era foarte redus. Familiile bogate au fost constrânse economic prin stabilizarea monetară din august 1947 și vor fi supuse exproprierii începând din iunie 1948. Este motivul pentru care arestările se fac după criteriul pericolozității politice. În ceea ce privește minoritățile etnice, explicația ar consta în generarea frustrărilor colective pe care marxism-leninismul, în ofensiva sa asupra societății civile, caută apoi să le exploateze. Un exemplu al reușitei l-ar putea reprezenta crearea evidențelor și a falselor evidențe după care minoritarii, și în special ungurii și evreii, ar fi responsabili pentru teroarea instituită de partid. Această falsă explicație nu este puțin răspândită, consecința invocării ei fiind scoaterea din discuție a ideologiei (a marxism-leninismului), sau oricum căderea sa într-un orizont secund. Or, tocmai acest lucru blochează analiza.

Condamnați după criteriul ideologic al pericolozității, deținuții erau izolați după

același criteriu pentru a-i feri pe "contaminați" de "fanatici". Această măsură preventivă va sluji foarte bine pentru începerea reeducării. După o primă nereușită a experimentului la Suceava, acțiunea debutează victorios la Pitești. Eugen Turcanu, instrumentul principal al reeducării împreună cu câțiva colaboratori apropiați (ei înșiși deținuți), constituie O.D.C.C.-ul⁵. O.D.C.C.-ul va sluji de stat major pentru asaltul ideologic asupra deținuților. Odată cu înființarea sa și declanșarea reeducării, ideologia devine prezentă pentru prima dată în universul celelei, și aceasta în maniera cea mai brutală cu putință.

Mecanismul

Sistemul reeducativ este simplu.

1. El constă în primul rând în instituirea terorii asupra deținuților pornind de la programul de închisoare. Curățenia în celule, ieșirea la spălător sau la closet, hrănirea, somnul devin tot atâtea prilejuri pentru torturi. Frecarea podelelor cu alți deținuți în spate, mersul la closet sau la spălător într-un timp insuficient, doar pentru a demonstra că "bandiți" sabotează curățenia, hrănirea numai cu gura, fără ajutorul mâinilor, sau turnarea fierții în gura deținutului, defecarea în gamele și consumarea conținutului conturează un tablou incalificabil prin cuvinte. Dar cea mai reeducativă dintre toate acestea este "disciplina somnului". Tentativa, firească în somn, de a strânge genunchii sau de întoarcere este sancționată de planton cu o puternică lovitură peste tibie sau în cap. Efectul loviturii este extrem de traumatizant, rezultatul imediat fiind dispariția somnului, iar ulterior transformarea acestuia într-un soi de leșin.

2. În aceste condiții debutează *reeducarea propriu-zisă*. Aceasta se consumă în două faze, cunoscute sub denumirea de "demascări"⁶. Teroarea aferentă acestora constă în primul rând, în poziția de

demascare. "Studentul era obligat să stea pe marginea patului sau priciului, cu picioarele întinse, cu mâinile aduse asupra genunchilor, cu capul ridicat și privind mereu înainte, fără dreptul de a mișca în nici o parte. Fiecare din ei era păzit de un planton de serviciu, recrutat bineînțeles dintre cei care trecuseră deja prin demascare. Cea mai mică abatere era pedepsită pe loc și cu asprime de planton însuși, care apoi raporta șefului, acesta acordând un supliment de pedeapsă"⁷. Pe lângă invariabila bătaie cu care dealtfel începe experimentul⁸, și pentru care poziția de demascare era doar un simplu pretext, tortura în reeducare mai consta și în "gimnastica forțată"⁹. Și totuși teroarea nu este decât un adjuvant, un mijloc de sleire fizică și psihică a deținutului. Ceea ce se petrece cu cel supus unei astfel de experiențe este tocmai ceea ce trebuie analizat pentru înțelegerea fenomenului. Torturile fizice sunt combinate cu cele psihice, tortura unuia combinată cu spectacolul pe care îl oferă tortura asupra celuilalt. În acest mod, asaltul asupra eului este total și permanent. Starea de paralizie parțială în care eul supus terorii intră - ca ultim mijloc de protecție - este suspendată prin asistarea la suferința celuilalt. Procedul, numit "asistarea la spectacol", creează sentimentul că eul nu mai poate exista prin sine și că orice rezistență este vană. De fapt, chiar acesta este și adevărul. Cedarea nu este decât o problemă de timp. Timpul fizic al reeducării variază între câteva zile și patru luni. Timpul obișnuit nu are însă nici o importanță în reeducare, pentru că de o manieră identică cu ideologia care o generează și care îi este suport, reeducarea este cantonată într-un perpetuu prezent. Timpul fizic mai este doar ghidul celui care n-a pășit încă în spațiul ideologic, nu însă și al viitorului reeducat. În acest timp mundan deci, eul este curtat de sentimentul că salvarea nu este de așteptat nici de la cei supuși aceleiași experiențe și nici de la propria sa rezistență, ci de la tortionarul însuși. Mijlocul salvării este doar propria destrucție, salvatorul - însuși tortionarul.

a) Acesta este momentul în care

deținutul este gata pentru "demascarea exterioară". Dar adevărata tragedie de-abia începe. Distincția dintre smulgerea mărturiilor sub anchetă la Securitate și mărturiile din demascarea exterioară definește conținutul primei faze a reeducării. Ceea ce se urmărea în anchetele poliției politice "era smulgerea unei declarații adevărate sau nu, dar suficiente ca să poată trimite pe cel arestat în fața judecătorului militar"¹⁰. Deși reeducarea s-a făcut cu suportul Securității, sarcina fiind una ideologică, nu putea fi lăsată pe mâna acestui corp totuși tehnic, ea producându-se sub directă supraveghere a partidului. Ceea ce interesează pe anchetatorul de la Securitate nu este în primul rând adevărul; nu adevărul pur și simplu, ci faptele în măsură să-l pună pe acuzat în culpă. Dacă anchetatul refuză totuși să mărturisească adevărul, anchetatorul are metodele sale de a-i smulge o mărturie falsă. Caracteristica anchetelor de la Securitate o reprezintă raportul pe care acestea îl întrețin cu realitatea. Este ceea ce sugerează mărturia lui Radu Ciuceanu, anchetat de N.K.V.D. în 1948 la Craiova. "Pentru ruși contează mai puțin ce-ai făcut. Și mai mult ce vorbești, ce impresie îți fac ei despre tine, sau despre ce-ai face tu dacă ai fi din nou liber"¹¹. În anchetă verosimilul e de multe ori mai important decât adevărul. Falsul, verosimilul, adevărul privesc întotdeauna ființa, trimit întotdeauna la realitate. Raportul anchetei cu realitatea este deci în permanență prezervat.

În demascarea exterioară, care este prima fază a reeducării, deținutul este obligat să-i denunțe pe toți cei care îl ajutaseră în vreun fel, în afara închisorii sau în interiorul acesteia. Caracteristica primei faze o constituie faptul că este o continuare logică a anchetelor de la Securitate, exacerbarea ultimă a acestora. "În general nu cred să fi existat un student care să fi spus totul la anchetă. Fiecare păstrase un secret mai mare sau mai mic. La Pitești nu a mai putut să reziste însă"¹². Cea mai mică bănuială de neadevăr este pretextul pentru reiterarea experienței, iar rezultatul ei o mărturisire

totală. Cifra de aproximativ 3 000 de arestări numai în urma demascărilor poate sugera proporțiile dezastrului doar sub raport numeric. Cei arestați sunt oponenți reali ai partidului, nu doar suspecti din punct de vedere ideologic, iar condamnarea lor o simplă formalitate pentru regim, care are toate datele reale pentru a o face. În economia reeducării această fază este timpul în care ideologia capătă un plus de vitalitate și legitimitate întrucât se hrănește cu adevărul. Stăpânirea pe care partidul o exercită acum asupra oamenilor nu mai este o simplă exhibare a puterii sale, ci reflexul unei legitimități obținute tocmai ca rezultat al stăpânirii adevărului. Între marxism-leninism și realitate există o cezură fundamentală. Tezele sale nu privesc, în sens epistemologic, nici adevărul nici falsul, nu sunt nici adevărate nici false; ele sunt de ordinul ficțiunii pure. Validarea lor nu vine printr-o adecvare la realitatea comună, la realitatea reală, ci doar printr-o raportare la sine. Ideologia decupează un spațiu care se dorește a fi al realității în sine. Asemeni lui Dumnezeu, în ideologie esența și existența coincid; diferența - "ideologia este sufletul partidului"¹³, iar partidul corpul său și instrumentul administrării probei ontologice a existenței și infailibilității sale¹⁴.

Demascarea exterioară este însă prima parte din suita logică a reeducării, faza în care raportul cu realitatea n-a fost nici o clipă ocultat. Paralizată fiindu-i voința, deținutul devine acum o materie plastică în mâinile reeducatorului.

b) Faza "demascării interioare" trebuie să probeze că cel supus reeducării este în stare să distrugă ultimele punți pe care eul le întreține cu lumea. Credința religioasă, tradiția (înțeleasă în cel mai general sens ca instrucție școlară, știință și cultură), toate lucrurile și toți oamenii care pentru individ reprezintă relația sa cu lumea devin obiectul renegării. Tot ceea ce individul crezuse și toți cei de care era în vreun fel legat sunt obiectul evacuării din propria sa personalitate. Eul devine acum prizonierul propriei sale

singurătăți. "Autobiografia" este ultima etapă a reeducării, cea în care pe ruinele eului se ridică umbra unei personalități noi. Deținutul este obligat să-și construiască, ghidat de canoanele ideologice, un simulacru de personalitate. Tabloul vechii sale personalități este bineînțeles negativ, tocmai pentru a pune în lumină mutația pe care o suferă. "Alterarea sau degradarea constantă a acestei realități existente și înlocuirea ei cu una fictivă capătă pe încetul exact sensul dorit de educatori"¹⁵. Realitatea și ceilalți devin ficțiuni ale unui eu fictiv. Ce-l face pe individ să pășească pe acest drum? Disperarea este de fapt cea care determină această cedare a eului. "Frica, decepția și suferința dusă la extrem, ca poziții ale sufletului se vor alia pentru o perioadă nedeterminată și vor face din om un dușman al lui propriu, paralizându-i orice reacție posibilă de salvare". "Odată conștiința sufocată, omul va lupta împotriva lui însuși..., indiferent dacă prețul menținerii este sacrificarea a însăși singurelor valori reale pentru care existența este justificată"¹⁶. Neputința de a se agăța de nimeni și nimic, acea singurătate absolută a sinelui ajunge de nesuportat. Eul este adus în pragul nebuniei. Scopul reeducării nu este însă acesta, ci conformitatea ideologică absolută. Reușita reeducării se explică poate tocmai prin acest sistem de protecție a eului: pentru a evita nebunia, singura alternativă devine acceptarea realității. Dar realitatea reală nu mai există. Spațiul închisorii ca univers real a fost evacuat. Teroarea îl ocupă temporar pentru a face loc realității ideologice¹⁷; o realitate în sine fără nici un raport cu ființa, o dovadă a faptului că neantul a uzurpat realul căutând o imposibilă încarnare. În oameni și în lucruri deopotrivă.

Abordările

Cartea lui Dumitru Bacu nu este doar prima expunere a fenomenului Pitești ci și prima încercare de explicare. Dumitru Bacu

REEDUCAREA TOTALĂ. FENOMENUL PITEȘTI

înregistrează trei ipoteze explicative. Prima dintre acestea, cea *sceptică*¹⁸, pe care autorul nu o discută, presupune faptul că datele cunoscute nu pot confirma cu precizie specificitatea fenomenului ca atare. Dincolo de îndoiala asupra datelor, această teză are drept consecință faptul că fenomenul Pitești nu poate fi caracterizat într-un mod specific în ansamblul demersurilor represive ale regimului comunist. Cea de a doua teză, cea *naționalistă*, admite specificitatea fenomenului în "dorința partidului comunist de a distruge mișcarea naționalistă"¹⁹. Este teza pe care Dumitru Bacu o acceptă, dar asupra căreia își manifestă și propriile sale rezerve. Acceptarea se manifestă la nivelul presupuziției că tineretul este reprezentantul tradiției, asimilată cu naționalismul și tradiționalismul, pentru că "ideea națională este generată de însăși structura neamului respectiv"²⁰. Rezervele pot fi însă justificate mai dificil pe text, din cauza ambiguității sale. Cred însă că se poate propune o interpretare fără a risca prea mult. În genere, cartea lui Dumitru Bacu este o prețioasă expunere a fenomenului. Autorul reproduce o informație din sursă directă, din discuțiile pe care le-a avut cu cei care au trecut prin reeducare. Ceea ce nu poate produce textul lui Dumitru Bacu este însă o explicație proprie asupra fenomenului, acesta fiind cred motivul pentru care autorul se limitează la înregistrarea ipotezelor avansate pentru înțelegerea reeducării. Dar contribuția sa cea mai importantă sunt intuițiile sale. Textul abundă de asemenea deschideri nu doar către interpretarea fenomenului Pitești, ci chiar a sistemului comunist ca atare. Este motivul pentru care în acest eseu trimiterele la *Pitești* sunt foarte frecvente. Dumitru Bacu intuiește deci că "pentru consolidarea regimului comunist demascările erau *absolut inutile*"²¹. Dacă "Teroarea... paralizază practic orice posibilitate de reactivare a unei rezistențe eficace"²², atunci *teza naționalistă* nu explică scopul experimentului, care rămâne și pentru Dumitru Bacu un mister. Nu stabilitatea sistemului este scopul reeducării, pentru că

sistemul comunist este stabil în această perioadă. Teroarea prin care se urmărește consolidarea sa îl face să fie astfel. Ceea ce-i lipsește însă este *legitimitatea*. Regimul comunist nu este produsul societății civile, pentru că partidul nu este reprezentantul voinței electoratului exprimată prin vot. Votul însuși devenit o ficțiune ideologică reprezintă în egală măsură o exhibare a puterii partidului și un simulacru de legitimitate.

Teza răzbunării, cea de a treia prezentată de Dumitru Bacu, susține că experimentul ar fi reprezentat o revanșă a regimului comunist asupra studenților anticomuniști. Ipoteza, deși presupune că tineretul ar fi fost cel mai consecvent dușman al comunismului, este de fapt cea mai detașată de o explicație prin raport cu regimul comunist și ideologia sa. Această teză psihologică are o valoare explicativă foarte redusă, ea putând fi cel mult subsumată unei explicații pornind de la modul în care sistemul comunist funcționează.

Teza naționalistă este susținută recent de un text al domnilor Ilie Bădescu și Dan Dungaci. "Putem spune, în concluzie, că acțiunea cu indicativul 'R' nu se încadrează în ceea ce sociologia rezistenței la comunism denumeste prin termenul de 'reeducare comunistă' prezentă în toate puscăriile comuniste. Dimpotrivă, acțiunea 'R' a fost un proces experimental de schimbare sau pur și simplu de distrugere a identității etnice"²³. Două lucruri se pot distinge în acest text. Primul, că "reeducarea comunistă" și "fenomenul Pitești" sunt experimente a căror natură este diferită. Și al doilea, că dacă specificitatea "reeducării comuniste" este dată de scopul său ideologic, esența fenomenului Pitești ar fi totuna cu presupusul său scop: "distrugerea identității etnice". Datele nu confirmă însă că etnicii români ar fi fost preferați în experimentul reeducării, așa încât criteriul nu poate fi etnic.

Singurul text în care scopul reeducării este indicat ca fiind unul ideologic este cel al lui Virgil Ierunca. "Scopul Securității, inițiind reeducarea de la Pitești, nu

era numai de a doborî forțele vii ale unei mișcări politice - oricare ar fi fost ea - ci de a anihila metodic, și fără posibilitate de recuperare, forța de opoziție a totalității tineretului deținut²⁴. Fenomenul Pitești nu este inițiat pentru a distruge una din grupările politice (mișcarea naționalistă), ci opoziția în ansamblul ei, opoziția la regimul comunist și la ideologia sa. Comparația cu *„reeducarea în stil chinez”*²⁵ vine să confirme această teză. Explicația este deci ideologică, scopul său este definit pornind de la marxism-leninism. În acest sens, fenomenul Pitești și reeducarea chinezească țin de *„același principiu”*²⁶. Acest principiu este cel al conformității ideologice, al recunoașterii concepției partidului ca fiind singura adevărată. Este motivul pentru care statele comuniste desfășoară atât în afara, cât și în interiorul închisorii, acest proces de corecție ideologică numit reeducare. În genere criteriile de adeziune la acest proces sunt formale. Propaganda prin mass-media, ideologizarea învățământului sunt metodele reeducative (și educative) din afara închisorii. În arhipelagul închisorilor comuniste reeducarea ia formele cele mai violente. Starea naturală a ideologiei constă în faptul de a se afla în ofensivă. Perioadele de expectativă sau chiar de defensivă ideologică nu au alt scop decât acela de a da un plus de vitalitate sistemului. Instaurarea comunismului urmează în toate țările angajate în această schimbare de sistem un traiect identic: întâi eliminarea (pe rând) oponenților, a tovarășilor de drum și a virtualilor opozanți; apoi asaltul asupra realității, adică construcția socialismului real. În fața acestei ofensive asupra oamenilor și realității deopotrivă, scopul indivizilor în sistem devine supraviețuirea. Modelul adaptării, dar și neadaptării la sistemul comunist, îl reprezintă dubla personalitate. O personalitate nevoită să se ascundă, accesibilă doar celor apropiați, și o alta, conformistă, care se manifestă în public. Dubla personalitate acoperă în fapt o *„dublă gândire”*²⁷. O gândire proprie reprimată public dar veritabilă, și o alta al cărui conținut ideologic este purtat de limba de lemn; în

fapt, o gândire prin care nu se gândește nimic.

Ceea ce urmărește reeducarea în sistemul comunist este *anihilarea gândirii proprii*. Pentru majoritatea indivizilor aceasta se poate face prin neinformare și propagandă ideologică (dezinformare). Pentru ceilalți, teroarea reprezintă în închisoare mijlocul pentru conversiunea lor ideologică. Este cazul fenomenului Pitești și al reeducării chinezești. De ce subiecții experimentului sunt studenții? Capacitatea lor de a contesta regimul este motivul. Însă acest lucru se întâmplă pentru că regimul dorește ceva mai mult, adică stoparea tradiției intelectuale. Dar *„nicăieri - spune Virgil Ierunca - nu regăsim esența fenomenului Pitești”*²⁸, vorbind de o specificitate a experimentului din România, *„care constă în transformarea sistematică a victimei în călău și dezagregarea ei psihică prin schingiuirea deținuților de către alți deținuți”*²⁹. Ce se întâmplă de fapt cu cel trecut prin demascări? Fiind fără excepție și fără șansă, *fenomenul Pitești ia forma experimentului ideologic total*. Teroarea însoțește acest proces sistematic de distrugere a individualității umane. Tortura nu este deci *„un scop în sine”*³⁰ așa cum afirmă Virgil Ierunca, ci adjuvantul ideologic al reeducării. Afirmatia este însă valabilă pentru sfârșitul experimentului, când teroarea devine absolută. La Gherla s-a ajuns să se bată *„numai din dragul de a bate”*. *„S-a bătut fără scop”*³¹. Șansa de a scăpa de teroare nu este nic leșinul, nici sinuciderea, nici faptul de a fi ucis³², ci *conformitatea ideologică totală*. *„adeziune ideologică reală și absolută - acesta este scopul și rezultatul reeducării*. Cel mic indiciu al participării nesincere al cel supus reeducării este prilejul reiteră experienței. Dar cine putea participa sinceritate la propria distrugere? În fața ur asemenea experiment s-a ajuns chiar ai *Disperarea* generează prăbușirea interioară iar *spaima* de teroare o întreține. Acesta e momentul în care *eul suferă o mutație*. Gherla s-a ajuns chiar ca scopul ideologic reeducării să fie abandonat. Mihai Tim supus reeducării în ultimul lot al lui Turcu

nu a cunoscut demascarea interioară, adică etapa cea mai relevantă ideologic a experimentului. Cred că se poate avansa ipoteza că în acest stadiu fenomenul era epuizat, și că înainte de a fi stopat a murit de moarte naturală. Stoparea demascării interioare și compensarea sa cu rafinarea terorii distruge însuși scopul reeducării.

Cu privire la fenomenul Pitești a fost remarcată *unicitatea* sa în ansamblul practicilor reeducative comuniste. O spune Virgil Ierunca. Mihai Timaru o confirmă³³. Totodată, fenomenul reeducării totale s-ar fi putut desfășura în oricare din regimurile comuniste, dat fiind faptul că este presupus de logica ideologiei. Abilitatea ideologică a regimului decide dacă angajarea în proiectul respectiv este realizabilă. Între agresiunea ideologică obișnuită pe care individul o suferă în sistem prin intermediul limbii de lemn și al magiei estetice, și experimentul reeducării totale nu este decât o diferență de grad. Fenomenul Pitești este exemplul care confirmă că în sistemul comunist reeducarea totală este posibilă, că mutilarea totală poate deveni reală.

Cum arată un reeducat? Aparent normal. Ceva în ființa lui s-a schimbat însă fundamental, pentru că individualitatea sa a fost evacuată. El nu mai este prin sine, pentru că personalitatea sa, gândirea sa, nu mai sunt. Eul său a devenit o ficțiune. Spaima de reiterare a experienței întretine acest proces, întretine propria anihilare. Participarea eului la propria destrucție este totală, pentru că este singura manieră prin care e lăsat să fie. Acum ideologia a pus stăpânire pe sine. Individualul este doar în măsura în care replică modelul ideologic al omului nou.

Natura procesului este cea care nu admite eroi, pentru că este fără şansă. Lucrurile ar putea sta altfel doar dacă unica alternativă oferită de tortionarul însuși ar putea fi evitată prin simulare, dar dedublarea nu mai este posibilă. Ori, cazul extrem, dacă singurul eroism imaginabil n-ar putea fi decât cel aferent victimelor transformate în tortionarii cei mai celebri, adică un eroism *à rebours*.

Winston la Pitești

În *O'mie nouă sute optzeci și patru*, romanul-eseu al lui George Orwell, autorul prezintă procesul distrugerii lui Winston Smith în beciurile Ministerului Iubirii. Procesul este similar cu cel folosit în reeducare, iar rezultatul identic. "Nu pot să pătrundă în interiorul tău", îi spusese ea. Nu era adevărat: puteau pătrunde în interiorul tău³⁴. Această frază cu referință la regimul Oceaniei, ar putea trimite foarte bine la regimul comunist din România anilor reeducării. Orwell n-a fost în nici un caz un profet, ceea ce a făcut el n-a fost decât să urmărească logica sistemului totalitar. O logică simplă, care presupune faptul că realitatea este construită pornind de la principiile ideologice. Însă "orice regim comunist este imperfect prin raport cu Oceania"³⁵. Explicația ar consta după Alain Bésançon în faptul că "pentru a dura regimul admite să se oprească la jumătatea drumului. Dacă oamenii ar fi atât de controlați pe cât regimul o implică, ei ar muri. Trebuie deci să subziste spații în care oamenii găsească un refugiu precar"³⁶. Două observații se impun. Dacă "Oceania este imposibilă"³⁷, aceasta nu înseamnă că reeducarea totală nu poate fi aplicată unui segment limitat de subiecți. Și controlul total al oamenilor, așa cum are loc în fenomenul Pitești, arată că aceștia pot supraviețui propriei lor destrucții spirituale totale. Reeducarea totală este acel proces fără şansă prin care se produce o salvare negativă, și în care eul (natura umană) suferă o mutație radicală. Simpla conformitate este calea regală a regimului comunist. Făcut într-o perioadă în care regimul nu era consolidat, experimentul a fost însă util. A dus la scurtarea procesului instaurării socialismului real. Atunci când experimentul încetează, oamenii își pot reveni. În ce măsură ei o pot face, la fel ca și noi toți ceilalți nevoiți să suportăm mutilarea, este dificil de stabilit. Poate că cel mai prudent răspuns este concluzia dilematică a lui Andrei Pleșu:

“Orice supraviețuire are un preț. Care a fost - în cazul nostru - prețul acesta, e greu de spus. Nu știm în ce măsură faptul de a supraviețui a creat sau nu distorsiuni sufletești și mentale ireversibile. Uneori sunt înclinat să cred că cel

mai corect răspuns la întrebarea... (‘cum ai putut supraviețui intelectualmente sub o dictatură?’) ar fi: ‘Am supraviețuit oare cu adevărat?’³⁸

Note și bibliografie

1. Dumitru Bacu, **Pitești. Centru de reeducare studențească**, București, Editura Atlantida, 1991, p.44.
2. *Ibidem*, p.49.
3. *Ibidem*, p.213.
4. Condamnările de doi sau trei ani au fost foarte rare.
5. “Organizația deținuților cu convingeri comuniste”. Cei din organizație se socoteau membri de partid, iar numărul lor, pe timpul desfășurării experimentului, va fi între 20 (cifra dată de V. Ierunca) și 40-60 (cifra furnizată de Dumitru Bacu). Dificultatea de a stabili cu relativă precizie numărul acestora provine din faptul că organizația era inaccesibilă nemembrilor.
6. Pentru perioada de început a reeducării a se vedea Grigore Dumitrescu, **Demascarea**, München, Editura autorului, 1978, p. 74 și următoarele.
7. Dumitru Bacu, *op. cit.*, p.75. Există câteva variante ale pozitiei de demascare. A se vedea Grigore Dumitrescu, lucrarea citată, și Mihai Timaru, **Amintiri de la Gherla**, Timișoara, Editura de Vest, 1993.
8. Prima bătaie dura în medie 3-4 ore, dar putea ajunge după caz până la 9 ore.
9. Dumitru Bacu citează un caz de efectuare a peste o mie de genoflexiuni.
10. Dumitru Bacu, *op. cit.*, p.87.
11. Radu Ciuceanu, **Intrarea în tunel**, București, Editura Meridiane, 1993, p.277.
12. Dumitru Bacu, *op. cit.*, p.88.
13. Alain Besançon, **La falsification du bien. Soloviev et Orwell**, Paris, Julliard, 1985, p. 172.
14. Pentru aceste considerații am adoptat punctul de vedere al lui Alain Besançon din **Originile intelectuale ale leninismului** privitor la ideologie.
15. Dumitru Bacu, *op. cit.*, p.112.
16. Dumitru Bacu, *op. cit.*, p.113.
17. Pentru dialectica realitate reală/realitate ideologică vezi Alain Besançon, **De la difficulté de définir de régime soviétique**, în *Présent soviétique et Passé russe*, Paris, Hachette, pp.152-157.
18. Termenul acesta și cei ulteriori îmi aparțin, și i-am introdus (pornind însă de la texte) pentru a simplifica expunerea.
19. Dumitru Bacu, *op. cit.*, p.223.
20. *Ibidem*, p.223.
21. *Ibidem*, p.223, sublinierea îmi aparține.
22. *Ibidem*, p.223.
23. Ilie Bădescu și Dan Dungaciuc, **Experimente totalitare. Modelul reeducării: Pitești, Gherla, Canal, 1949-1952**, care va apărea în viitorul nr. al revistei **Arhivele Totalitarismului**, p.8 a studiului.
24. Virgil Ierunca, **Fenomenul Pitești**, București, 1991, Editura Humanitas, p.18.
25. *Ibidem*, p.78.
26. *Ibidem*, p.76., sublinierea mea.

REEDUCAREA TOTALĂ. FENOMENUL PITEȘTI

27. **Ibidem.** p.86. sublinierea mea. Construcția acestui concept aparține lui Alain Besançon. A se vedea de pildă *La falsification...*, pp. 144-148.
28. **Ibidem.** p.76.
29. **Ibidem.** p.76.
30. **Ibidem.** p.81.
31. Dumitru Bacu, **op.cit.**, p.165.
32. Sunt cunoscute aproximativ 15 cazuri de decese.
33. Comunicare personală.
34. George Orwell, **O mie nouă sute optzeci și patru.** București, 1991, Editura Univers, traducere de Mihnea Gafița, p. 255.
35. Alain Besançon, *La falsification...*, p. 141.
36. **Ibidem.** p. 141.
37. **Ibidem.** p. 140.
38. Andrei Pleșu, **Viața intelectuală sub dictatură (II)**, în revista *Dilema*, nr. 98, 25 noiembrie - 1 decembrie 1994.
- Bacu Dumitru, **Pitești. Centru de reeducare studentească.** Editura Atlantida, București, 1991, 236 p.
- Bădescu, Ilie și Dungaciu, Dan, inedit, **Experimente totalitare. Modelul reeducării: Pitești, Gherla, Canal, 1949-1952.** va apărea în numărul 1/1995 al revistei *Arhivele Totalitarismului*, 10 p.
- Bordeianu, Dumitru Ghe., **Mărturisiri. Din mlaștina disperării (Cele văzute, trăite și suferite, la Pitești și Gherla).** Editura Mișcării Legionare, Paris, volumul I, 1992, 220 p.
- Bordeianu, Dumitru Ghe., **Gherla. Din mlaștina disperării,** volumul II. Editura Mișcării Legionare, Paris, 1993, 135 p.
- Cesianu, Constantin, **Salvat din infern.** Editura Humanitas, București, 1992, traducere din limba franceză de Maria Alexe, subcapitolul *Studentii de la Pitești.* pp. 289/308
- Dumirescu, Grigore, **Demascarea.** Editura autorului, München, 1978, 126 p.
- Goma, Paul, **Patimile după Pitești.** Editura Cartea Românească, București, 1990.
- Ierunca, Virgil, **Fenomenul Pitești.** Editura Humanitas, București, 1991, 96 p.
- Petrișor, Marcel, **Memorii I. Fortul 13. Convorbiri din detenție.** Editura Meridiane, București, 1991, 317 p.
- Timaru, Mihai, **Amintiri de la Gherla.** Editura de Vest, Timișoara, 1993, 171 p.
- Zamfirescu, Vasile Dem., **Jurnal despre Constantin Noica. Jurnalul unei psihanalize. Psihanaliza comunismului.** Editura Cartea Românească, București, 1994, Subcapitolul *Identificarea cu agresorul*, pp.256/265 (text scris în 1992).